مدیریت شهری
شماره ۲۸، شماره پاییز و زمستان ۱۳۹۰
No.28 Autumn & Winter
۲۴۱-۲۵۴
زمان دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۶/۲۱ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۰/۴/۱۹

گفتمانی تحلیلی در ماندگاری حسینیه‌ها به مثابه کنش پذیریِ عملکردیِ فضاهای عمومی‌شهری در بازتاب باورها و آیین‌های جمعی

سید مصطفی مختاباد- دانشیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
فرح حبیب - دانشیار دانشکده معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
حمیدرضا شعاعی*- پژوهشگر دکتری معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

چکیده
حسینیه‌ها از جمله اماکن مذهبی بشمار میروندکه بر اساس باورها و عقاید شیعیان از احترام و جایگاه والای برخوردار بوده و هستند. ماندگاری این فضاهای مذهبی و برگزاری مراسم آیینی عاشورا به چه دلیل می‌توانسته توجیه پذیر باشد؟ در مقاله حاضر با رجوه به نظریات اندیشمندان و صاحبنظرا این حوزه به دلایل ماندگاری فضاهای عمومی‌شهری بطور اعم و ماندگاری فضاهای حسینیه‌ها بطور اخص پرداخته شده است. روش پژوهش حاضر «توصیفی» و «تحلیلی» همراه با روش مطالعات میدانی و فراتحلیل بوده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهدکه در طرح ریزی و طراحی تکایا تقریبا الگوی مشخصی دیده می‌شود. تکیه‌ها در فرم سنتی آن؛ فضایی باز و عمومی‌است‌که فضای مربعی شکلی در تقاطع دو و یا چندگذر اصلی و فرعی قرار دارد. در اقلیم گرم و خشک تمامی‌ورودی‌ها به آن، به صورت گذرهای سرپوشیده است. از نقطه نظر بافت شهری نیز تکایا در داخل بافت مسکونی قرار گرفته‌اند و ارتباط نزدیکی با باهمستانها و محلات شهری دارند. در انتهای مقاله به بررسی دلایل ماندگاری حسینیه‌ها بر حسب نوع فعالیت، معنا وکالبد پرداخته شده و نتایجی چند در این رابطه اشاره شده است.

واژگان کلیدی: حسینیه ها، ماندگاری، بازتاب فرهنگی و دینی، معنا، فعالیت وکالبد.

Discourse analysis as feasible in the "hosseineye" to functional public spaces in the city reflects the collective beliefs and rituals

Abstract:
"Hosseineye" including religious societies are based on beliefs and beliefs of the Shiites and are respected and enjoyed high status. The persistence of religious spaces and rituals of Ashura ceremonies because of what could be justified? In the present article ideas and thinkers in this area due to the persistence of urban public spaces and the whole of the shelf space in particular has been "hosseineye". The research results show that the planning and design patterns Takaya almost certain to be seen Relying on its traditional form, open space and public space that is square at the intersection of two or more passes and is a subsidiary.
All entrances to the hot and dry climate, it is an indoor Gzrhay. Point within the context of urban housing is also Takaya and urban areas are closely related public spaces
Key word: "hosseineye", reflecting the cultural and religious sense, and body work.

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۳۱۴۶۴۸۷، رایانامه: shoaee@yahoo.com

مقدمه

«**پرستش**» از پایدارترین تجلیات روح آدمی و در عین حال از اصیل‌ترین ابعاد وجود بشری است که به گمان برخی علمای دین شناسی به صورت «**یگانه پرستی**» و «**توحید**» بوده است و بعدها انحراف‌هایی در آن حادث شده است؛ هنر اسلامی در معماری و شهرسازی نیز در تلاش است تا در مراتب سلوکی به چنان مرتبه‌ای رسد که در منزلگاه حب الهی مکان گیرد و «ذوات» را محو و منطمس در «**ذات حق**» یابد[1]؛ عشقی به پرستشی که در اوان وجود و ابداع در حقیقت وجود هستمند بشری تعبیه شده است تا با متخلق کردن به «اخلاق الوهی»، او را برای «کمال مظهریت» خویش آراسته سازد و «کثرت قاب قوسین» را از میان برخیزاند تا محو مطلق دست دهد و صعق کلی حاصل آید و فنای تامّ رخ دهد و غشوه تمام عارض گردد و غبار عبودیّت از میان برخیزد[2] و «انکشاف شمس حقیقت» و تقدس از غیوم صفات بشری به غیبت آن حاصل آید. بر این اساس هستمند بشری بر اساس نیاز پرستش و در راستای پاسخگویی به این نیاز فطری، دست به ساخت امکان و فضاهای قدسی و مذهبی زده است که دلیل اصلی در شکل گیری فضاهای مذهبی و دینی خاصه در ایران بشمار می‌رود که در ادامه به تفصیل مورد اشاره قرار می‌گرد. بر این اساس، فضاهای شهری و معماری که خود در اساس شکل گیری تاحدودی می‌توانسته منبعث از «دین و مفاهیم مذهبی» باشد؛ تا حدودی منطبق با تقسیم عمومی جهان به پدیده‌های قدسی و ناقدسی است که «**امیل دورکیم**» و «**میرچا الیاده**» آن را به خوبی تشریح کرده‌اند و از پایه‌های اساسی «**اندیشه دینی**» انسان در تفسیر «**انسان شناختی**» آن بشمار می‌رود.

در مقاله حاضر به بررسی دلایل ماندگاری حسینیه‌ها و تکایا و نحوه تاثیرپذیری کالبد آنها از اقلیم‌های مختلف پرداخته شده و نکاتی چند در این رابطه پس از بررسی و تحلیل نمونه‌های موردی از هر اقلیم مورد اشاره قرار گرفته است.

روش تحقیق

در دیاگرام زیر به «**رویه و مراحل تحقیق**» و شیوه نگارش اشاره شده است؛ چنانچه ابتدا به بررسی «پیشینه مفهوم فطری پرستش» و مقوله «مذهب و دین»، در میان اقوام نخستین بشر؛ با اشاره به تاریخچه «نمایشهای آیینی و مذهبی» در ایران، تنها «عزاداری حسینی» و «واقعه‌کربلا» و شهادت امام حسین (ع) مورد توجه بوده و به «بازشناسی مفهومی» و بررسی تاریخی این نوع «فضاهای مذهبی» (خانقاه، تکیه و حسینیه) اشاره شده است.

۱. برای اطلاعات بیشتر رجوع شود به: همدانی، عین القضاه‌ی، رساله لوایح، ص۹۲.

۲. برای اطلاعات بیشتر، نگا: خمینی، روح لله، سرالصلوه‌ی ص ۱۶۴-۱۶۶.

بر این اساس روش تحقیق مشتمل بر زمینه، بستر و محتوای تطور و تحول بناهای حسینیه و تکایا:
(بشر و دین گرایی، مذهب و دین مداری، بناهای مذهبی و آیینی، شکل گیری بناهای مذهبی، مراسم آیینی و فضاهای جمعی، و در نهایت؛ حسینیه‌ها و تکایا، میدان‌ها و مصلها، تعاریف مربوط به هرکدام و زمینه‌ها و تاریخ شکل گیری و تطور آنها در ایران و مفهوم نحوی، مفهومی و عملکردی حسینیه)

- (روش «توصیفی» و «تحلیلی» با ابزار «گردآوری داده»: مطالعات اسنادی و کتابخانه ای و دسترسی به کتب و نصوص و درگاه‌های اینترنتی و برقراری مکاتبه با نهادها، ارگانها و موسسات مطالعاتی در حوزه [حسینیه‌ها و بناهای مذهبی] و متخصصین و صاحبنظران زمینه فوق الذک.)

- (و روش «فراتحلیل» [به تفصیل] برای تجمیع، گردآوری و تحلیل تحقیق‌های موجود و انجام شده در زمینه «معماری حسینیه‌ها و تکایا» و ارائه برخی مفاهیم برای تبیین آشکار «قلمروی شناختی» این بناهای مذهبی - آیینی)

مراسم آیینی و تاریخ عزاداری در ایران

دکتر «**سید مصطفی مختاباد**» در مقاله «**تعزیه، هنر سوگ نمایش ایرانیان**» در رابطه با نمایشهای آیینی و هنر تعزیه می‌آورد که چلکوفسکی (چلکوفسکی، ۱۳۵۶، ص ۴۷) درباره روح جهانی تعزیه می‌گوید:
«**تعزیه ایرانی مانند زندگی است، ساده و آرام، غنی و بی تکلف و طبیعی، امروزه چیزی که طبیعی باشد، چیزی که انسانی باشد، چیزی که بر معیار منطق زندگی استوار باشد، در غرب پذیرفته می‌شود و اصولا غرب به دنبال کشف و شناخت واقعیت انسان و انسانیت واقعی است، هرجا و هرگونه که تجلی کند و مظاهر زندگی را آن گونه دوست دارد که به طبیعت و حال زندگی و انسان نزدیک باشد و خوشبختانه در تعزیه ایرانی به این امر توجه دقیق شده است** (مختاباد، ۱۳۸۵، ص ۷۲).
به اعتقادی «**رفتارهای مناسک آمیز (جشنها، اعیاد، سوگواری جمعی) ممکن است در ظاهر برای مردمی‌که آنها را انجام می‌دهند چندان نفعی در بر نداشته باشد، اما در واقعیت امر، این مناسک می‌توانند کارکرد بنیادی تقویت و همبستگی گروهی را انجام دهند و به ادغام رفتار فردی و یک ساختار گروهی کمک کنند؛ در نتیجه اضطراب را کاهش دهند**» (بیتس پلاک، ۱۹۹۰، ص ۱۹۰). «**الیاده**» چنین اشاره می‌کند:
«اعمال دینی و آیینی این ویژگی را دارندکه زمان حال را به زمان اساطیری پیوند می‌دهند، زمانی که ناظر واقعه ای بود هر قدرکهنه و دیرینه، چون با برگزاری آیین مورد نظر آن را یادآوری و تکرار می‌کنند؛ لذا حاضر می‌شود و اگر بتوان گفت (باز به نمایش در آمده) حضور می‌یابد. آلام مسیح و مرگ و رستاخیزش در مناسک هفته مقدس فقط تذکر داده نمی‌شود، بلکه براستی در برابر دیدگاه مومن می‌گذرند و هر مسیحی راستین باید حس کندکه معاصر وقایع تاریخ‌گذار است، زیرا زمان تجلی قداست با تکرار حضور می‌یابد» (الیاده، ۱۳۷۶، ص ۸۲).

ماندگاری حسینیه‌ها و تکایا

«**هویت**» یافتن یک فضا با «**معانی نمادین**» و تبدیل شدن آن به «مکان»، «احساس تعلق» مردم را به آن فضا و مکان افزایش می‌دهد. همچنین وجود معنا و انگاره‌های معنوی آن چون «**ارزشها، اعتقادات، مراسم و آیین‌های دینی، روحانی و معنوی در هر بنا یا معماری یا مجتمع زیستی**» می‌تواند انسان را با روح آمیخته با آن‌که دارای سرچشمه‌های ایزدی است آشنا نماید، و موجبات پالایش ذهنی و روحی وی را سبب شود. علاوه بر این، بناهای حسینیه و تکایا، پویایی معنوی وکالبدی خود را در طول زمان حفظ کرده و به ندرت متروکه و رها شده‌اند. این مظاهر هنر معنوی (بناهای کالبدی - فرهنگی) همگام با ورود جامعه جهانی به عصر «فرانوگرایی»[3] و «اطلاعات و ارتباطات» اهمیت ویژه‌ای یافته‌اند، زیرا «انقلاب انفورماتیک» باعث کمرنگ شدن اقتصاد مادی[4] و توسعه اقتصادی متکی بر تولیدات فرهنگی[5] شده است. همچنین در «تعریف ماندگاری»، «**لینچ**» چنین اشاره

3. Post - Modernism
4. Dematecalisation
5. Cultural Economy

می‌کند: «**ماندگاری عبارتست از میزان مقاومت عناصر یک مجتمع زیستی در مقابل فرسودگی و زوال و دارا بودن فعالیت طی دوره‌ای طولانی**» (لینچ، ۱۳۷۶، ص ۱۴۴).

فرهنگ و باورهای مردمی در رابطه با حسینیه‌ها و تکایا

از نظر مفهوم و محتوا، نام مرکز اخیرالذکر (حسینیه) با الهام از واقعه کربلا انتخاب می‌شده و مراسم تعزیه در آنجا صورت می‌گرفته است. به تدریج، با نهادینه شدن مراسم تعزیه و روضه خوانی و عزاداری در ایام محرم و صفر و بویژه «**تاسوعا و عاشورای حسینی**» و به وجود آمدن حکومت شیعی صفویه در ایران، بر اهمیت و اعتبار حسینه‌ها افزوده شد. از آن پس این بناها به صورت بناهای کالبدی مستقلی درآمدند و جزء عناصر شهرهای اسلامی قلمداد شدند. کم کم بر تنوع کارکرد حسینیه‌ها افزوده شد و علاوه بر اجرای مراسم مذهبی «فعالیتهای نمایشی» نیز در حسینیه‌ها انجام گرفت. در دوره قاجاریه مجددا کارکرد حسینیه‌ها افزایش یافت. در این دوره فضای تعزیه را «تکیه» نامیدند و برای اولین بار «تکیه دولت» در زمان ناصرالدین شاه قاجار در سه طبقه ساخته شد. تکیه از نظر لغوی، به دو صورت تعریف شده است:

۱. نخست آن را کلمه ای عربی به معنی محل و یا موضعی که به آن پشت داده می‌شود، دانسته‌اند و در اصطلاح به معنی خانقاه و محل برگزاری تعزیه آمده است.

۲. تعریف دیگر از استاد پیرنیا است: «تکیه به معنی بنای بلندی است که به آن تکیه می‌کنند». صرف نظر از مفهوم لغوی، در ابتدا، به خانقاه دراویش، تکیه گفته می‌شد. سپس در اواخر دوره زندیه و اوایل قاجار این نام به محلهایی که در آن مراسم تعزیه برگزار می‌کردند، اطلاق شد.

تحلیل و ارزیابی

برای بررسی حسینیه‌ها در این پژوهش ۴ **حسینیه بر حسب نوع اقلیم از شهرهای بندرلنگه، نایین، ساری و تهران** (در مجموع ۱۶ حسینیه) انتخاب گردید و نسبت به تحلیل آنها بر اساس جدول پیوست اقدام شد. در راستای تحلیل فرضیه تحقیق و پاسخگویی به سوالات مفروض، باید گفت که بر اساس مدل‌های تحلیل فضاهای شهری لازم است تا سه مولفه بطور جداگانه ای مورد اشاره قرار گیرد. بر این اساس، طبق نمودار زیر به تحلیل و ارائه پیشنهاداتی چند در رابطه با تداوم ماندگاری حسینیه‌ها و تکایا پرداخته می‌شود.

نمودار ۱. مولفه‌های مورد نظر در تحلیل مبتنی بر مبانی نظری تحقیق؛ ماخذ: نگارندگان.

همچنین باید گفت که این مولفه‌ها دارای تعاریف ماهوی زیر هستند که عبارتند از:

۱. «**کالبد معماری حسینیه**»: در این رابطه باید گفت مجموعه ویژگیهای کالبدی و معماری در حوزه تناسبات، ابعاد و عناصر معماری، ریزفضاها و مجموعه پارامترهای کمی و کالبدی در این حوزه قرار می‌گیرد. همچنین میزان تاثیرپذیری این مولفه‌ها از مجموعه مولفه‌های فرادست مانند تاثیر اقلیم بر کالبد معماری، نوع آداب و رسوم و فرهنگ حاکم بر جغرافیای معماری این نوع بناها (حسینیه و تکایا) مانند خصوصیات فرهنگی ساکنین و نوع قومیت در این بخش در نظر گرفته شده است.

۲. «**فعالیت در کالبد معماری حسینیه**»: این موضوع به این نکته تصریح دارد که بنای معماری ظرفی است که برای مظروف آن و در جهت انجام اعمال و کردارهای انسانی حاکم بر آن طراحی و طرح ریزی می‌شود؛ لذا نوع فعالیتهای موجود در فضا، میزان و زمان استفاده و حجم و سرانه کاربری این فضاها در هر نوع اقلیم بنا به ماهیت معنوی کاربران و کیفیت زیستی و اقلیمی تفاوت داشته و دارد. در این بخش به این نوع ویژگیها و مشخصات به تفصیل اشاره می‌شود.

۳. «**معنای حاکم بر کالبد معماری**»: در این بخش به معنای حاکم بر معماری حسینیه‌ها و باورها و عقایدی که ماندگاری آنها را فراهم کرده است به تفصیل اشاره می‌شود. در واقع بحث در این است که کدام آداب و سنن، ذهنیات و باورهای قوم ایرانی در ماندگاری حسینیه‌ها تاثیر داشته و باعث شده است که در طول تاریخ این ابنیه ماندگار و جاودان عمل کنند.

ماندگاری در حوزه معناشناختی

مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَ مَا عِندَ اللّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الّذِينَ صَبَرُواْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَاكَانُواْ يَعْمَلُونَ (نحل، آیه شریفه ۹۶)؛ آنچه پیش شماست تمام می‌شود و آنچه پیش خداست پایدار است و قطعاکسانی راکه شکیبایی کردند به بهتر از آنچه عمل می‌کردند پاداش خواهیم داد.

بر اساس آنچه گفته شد، آیا معماری کالبدی برای معنابخشی به انسان و در راستای سیر و سلوک هستمند بشری، قلمداد نمی‌شود؟ آیا نمی‌توان در نظر گرفت که باید ابنیه معماری باعث ماندگاری و جاودانگی بشر خاکی و عقاید و باورهای وی باشد. پس بدیهی است که راز ماندگاری این بناها در میل فطری بشر خاکی به جاودانگی و معنایابی هستی از دیدگاه ایشان شناخته می‌شود. در رهیافتهای نظری در حوزه «شناخت شناسی» و رویکردهای عملی به آن نیز تنها دلیل وجود بناهای مذهبی بطور اعم و بناهای حسینیه‌ها بطور اخص، توجه بی بدیل به باورها و عقایدی است که امام حسین (ع) را ابدی می‌خواهد و ابدی می‌پذیرد؛ چراکه در باور ایشان حسین (ع) همیشه زنده است و باید زنده بماند و این زنده ماندن یاد و خاطره امام حسین (ع) تنها از طریق تخصیص بنایی به اعمال و مناسکی است که برای یاداوری عاشورا و سوگواری امام حسین (ع) لازم بنظر می‌رسد.

اهم دلایل ماندگاری حسینیه‌ها و تکایا را می‌توان در موارد زیر مورد اشاره قرار داد:

۱. در رابطه با ماندگاری حسینیه‌ها در ایران باید گفت که لزوما جاودانگی هر هنر و اثر بشری، باید ریشه‌ها در «مجموعه‌ای از باورها و عقاید» وی داشته باشد که خود را در صور معماری و فضاهای زیستی وابسته به آن به نمایش گذاشته است. در واقع می‌توان گفت که شهر و هر فضای شهری خود بر حسب مصنوع یا طبیعی بودن، و بالاخص بالقوه و بالفعل بودنش می‌توانسته است واجد مفهومی «عینی و کالبدی»، «اجتماعی و فرهنگی» و در نهایت «رفتاری و روانشناختی» بوده باشد؛ چنان که هر فضای شهری بالاخص حسینیه‌ها و تکایا بواسطه تاثیر خاص باورها و ارزشهای شهروندان بر خود، می‌توانند به مثابه «پدیده‌ای عینی و کالبدی»، «پدیده‌ای اجتماعی و فرهنگی» و «پدیده‌ای رفتاری» قلمداد شوند که در نمودار

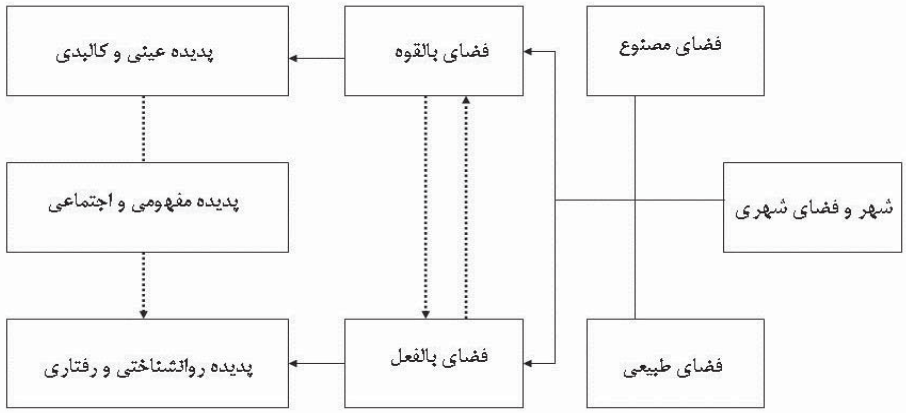

تقسیم بندی ابعاد فضاهای شهری (ماخذ: نگارنده)

زیر به آنها اشاره شده است.

۲. شایان ذکر است که هر فضای شهری بطور اعم و حسینیه‌ها و تکایا بطور اخص، در ماتاخر و ماتقدم مفهومی خود به واسطه ادراک پسینی یا ادراک پیشینی مفهومی خاص داشته‌اند که از دیدگاه ربطی یا نسبی، مطلق یا جوهری و دیدگاه معرفت شناختی قابل بررسی و ارزیابی است که در نمودار زیر مورد اشاره قرار گرفته است.

۳. همچنین باید گفت که سه مولفه فرم، عملکرد و معنا، مولفه‌های سازنده هر پدیده، محیط یا فضایی (حسینیه‌ها و تکایا) هستند که بطور سازمان یافته ای نظام یافته است؛ و تعامل نظام واری را باهم و با انسان به مثابه مخاطب فضا برقرار می‌کند، بطوریکه این تعامل بتواند بر ذهن ناظر تاثیرگذاشته و با ذهنیت او ترکیب گردد و موجبات بروز رفتاری خاص (منجمله عزاداری و سوگواری امام سوم شیعیان) را فراهم کند. در این بین و چنانچه در فصل اشاره شد، نقش معنا در ماندگاری به سبب ایجاد هویتی خاص و منحصر بفرد برای فضا و به تبع آن مکان، از اهمیت فزاینده‌ای برخوردار است. این مهم در نمودار زیر اشاره شده است.

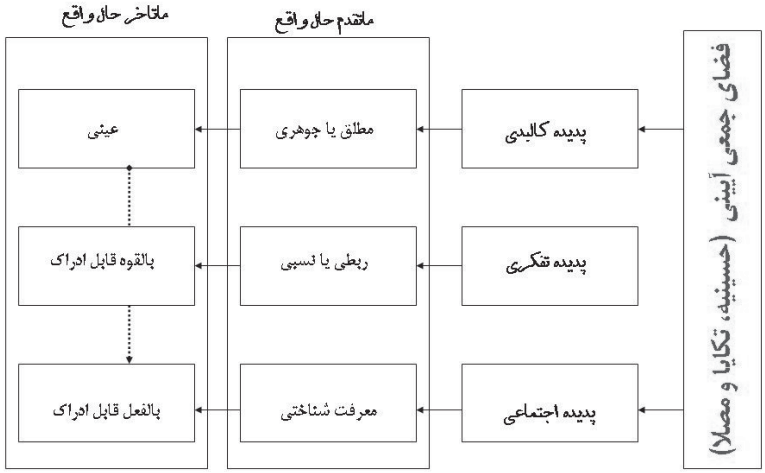

ابعاد فضاهای جمعی از لحاظ مولفه های فلسفی (ماخذ: نگارنده)

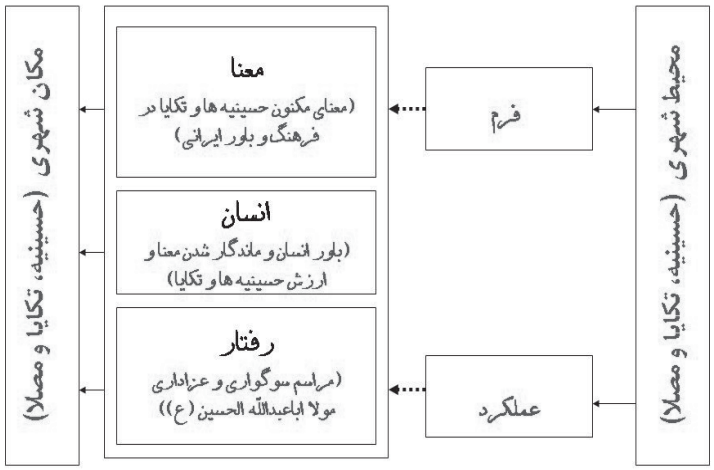

رابطه باور، معنا و ماندگاری در فضاهای حسینیه و تکایا (ماخذ: نگارنده)

۴. در ضمن باید اشاره داشت که پشتوانه‌های فرهنگی، پشتوانه‌های ارزشی و دینی و پشتوانه‌های حکومتی و سیاسی هم در ماندگاری حسینیه‌ها و تکایا در طول تاریخ تاثیرگذار بوده است، چنان‌که در تاریخ روایت شده است در دوران آل بویه و آل زیار بواسطه رشد و تعالی حکومت شیعی وقت، توجهی خاص به ابنیه‌ها و آثار معماری مرتبط با تشیع شده است که حسینیه‌ها و تکایا از مهمترین و شاید بی بدیل‌ترین نمونه‌های آن بشمار می‌روند. در دوره صفویه نیز به دلیل گسترش ارزش‌های شیعی توجهی خاص به تکایا و حسینیه‌ها شده است که

رابطه ماندگاری و فضاهای حسینیه ها و تکایا (ماخذ: نگارنده)

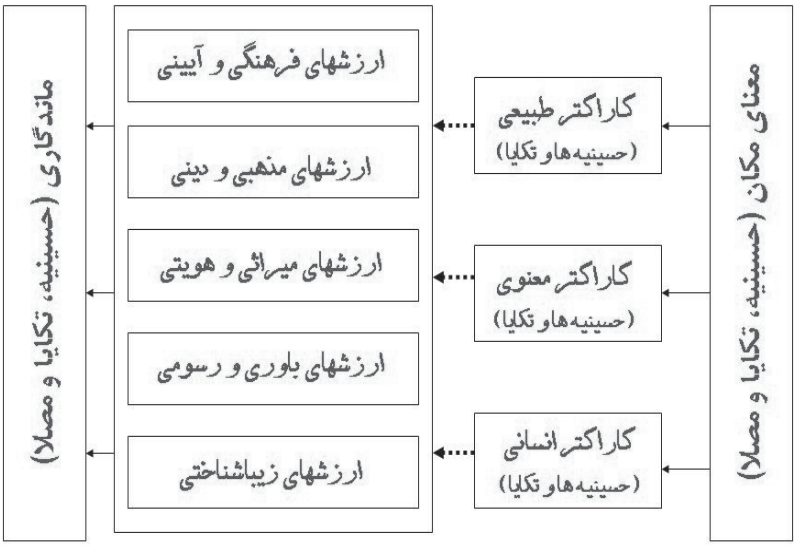

رابطه معنا و ماندگاری حسینیه ها و تکایا (ماخذ: نگارنده)

بی شک این دوران، دوره رشد و بسط فضایی حسینیه‌ها و مرمت آنها بشمار می‌رود. در هر حال، به اهم ارزشها و دلایل در ماندگاری حسینیه‌ها در نمودار زیر اشاره رفته است.

۵. در عین حال باید گفت که برگزاری منظم مراسم‌های آیینی و اعتقادی، به مثابه کاراکتر معنوی مکان، نیز از دلایل ماندگاری حسینیه‌ها در طول تاریخ بوده است؛ یعنی بواسطه استفاده مستمر شهروندان از این فضاها، همواره نسبت به ترمیم و حفاظت کالبدی و مرمت بنای آنها توجه شده است. شاید بنا به قدرت انگاره‌های دینی و ارزشی بوده است که جاودانگی این ابنیه در طول تاریخ ایران در گذشته، حال و آینده تضمین خواهد شد. در ادامه به برخی بارهای ارزشی در رابطه با ماندگاری این فضاها اشاره شده است.

فعالیت در معماری حسینیه

در رابطه با فعالیتهای موجود در حسینیه‌ها و تکایا و میزان ارتباط آن با ماندگاری این ابنیه واجد ارزش باید گفت که نوع فعالیتها، کثرت و میزان شهروندپذیری آنها می‌تواند در استفاده و یا عدم استفاده آنها تاثیرگذار بوده و موجبات ماندگاری آنها را فراهم آورد. همانطورکه در بخش مبانی نظری گفته شد، به تدریج تکایا و حسینیه ها، بویژه در شهرهای مذهبی، به مراکزی جهت فعالیتهای عزاداری، آموزشی، ترویجی، رفاهی و اقتصادی تبدیل شدند. چون اکثر حسینیه‌ها براساس سنت حسنه «وقف» اداره می‌شوند، لذا زیر نظارت اداره اوقاف می‌باشند و نحوه اداره آنها به شرح زیر است:

۱. «**نحوه اداره حسینیه‌ها و تکایا**»: هیات امنایی مرکب از ۵ الی ۷ نفر از افراد خیر محلی که دارای صلاحیت اخلاقی و امانت هستند، برگزیده و با تایید امام جماعت به اداره اوقاف و امور خیریه پیشنهاد می‌شوند.

۲. «**نحوه اداره و مدیریت حسینیه ها**»: یکی از مسایل مهم در پویایی حسینیه‌ها نحوه مدیریت آنها است. نحوه مدیریت براساس نتایج به دست آمده در چند قسمت به شرح ذیل خلاصه شده است: می‌توان گفت که بطور میانگین در ایران، ۱۰ درصد حسینیه‌ها توسط مردم، ۲۵ درصد توسط متولیان و ۶۵ درصد توسط هیات امنا اداره می‌شوند.

۳. «**فعالیت حسینیه‌ها**»: امکان تنوع و گستردگی فعالیتها در حسینیه‌ها بسیار بیشتر از مساجد است زیرا مساجد، قداست مطلق دارند یعنی از پایگاه معنوی محکمتری برخوردارند. علاوه بر آن موقعیت مذهبی و منشا سکونت متولیان حسینیه‌ها نقش مهمی درکیفیت فعالیتها و مدت آنها دارد. به طورکلی فعالیت حسینیه‌ها به دو دسته به شرح ذیل تقسیم می‌شود:

- حسینیه هایی که از خارج از شهرها هدایت شده و یا توسط ساکنان آنها بنیان گذارده شده‌اند. این حسینیه‌ها بیشتر نقش پذیرایی و اسکان زایران در طول سال بویژه «ایام مذهبی، فصل تابستان» را به عهده دارند.
- حسینیه هایی که به وسیله ساکنان شهرها بنیان گذاری شده و بیشتر به برگزاری مراسم مذهبی، فعالیتهای آموزشی و ترویجی و فعالیتهای بسیجی و اقتصادی (صندوقهای قرض الحسنه، پایگاه بسیج، نماز جماعت و غیره) در تمام طول سال اشتغال دارند. این حسینیه‌ها در اغلب موارد فاقد مکانی ویژه برای اسکان موقت زایران می‌باشند.

به طور کلی فعالیتهای حسینیه‌ها به ۸ طبقه عمده تقسیم شده‌اندکه عبارتند از:

- انجام فعالیتهای مذهبی (برگزاری مراسم عزاداری، روضه خوانی، سینه زنی و اعیاد): این فعالیتها در ۱۰۰ درصد حسنیه‌های ایران انجام می‌شود. در واقع هدف اولیه پیدایش حسینیه‌ها «همین مساله» می‌باشد. انجام فعالیتهای مذهبی اعم از عزاداری و اعیاد و جشن‌های مذهبی عمدتا توسط هیاتهای مذهبی محلی و یا شهرستانها و حتی خارج ازکشور، در مواقع خاص انجام می‌گیرد. انجام فعالیتهای فرهنگی: در برخی حسینیه‌ها هم فعالیتهای مذهبی و هم اسکان زایران و مسافران انجام می‌گیرد.
- انجام فعالیتهای آموزشی و ترویجی (خیاطی، دروس و احکام، قرآن کریم، مسابقات بین المللی قرآن): موارد فوق از دیگر کارکردهای حسینیه‌ها می‌باشند. این فعالیتها بیشتر توسط حسینیه‌های محلی که توسط شهروندان مشهدی بنیان نهاده شده‌اند، اجرا می‌شود.

- انجام فعالیتها متفرقه: فعالیتهایی از قبیل فعالیتهای بانکی (صندوق قرض الحسنیه)، بسیج (نگهبانی و غیره) برگزاری مرتب نماز جماعت در طول سال حداقل دو نوبت (ظهر و شب) و اطعام مستمندان و فقرا، از دیگر فعالیتهای جانبی و فرعی حسینیه‌های شهرها می‌باشند. این گونه فعالیتها عمدتا توسط حسینیه هایی با منشا متولیان ساکن یا محلی انجام می‌شود و در سطح حسینیه‌های برون شهری بسیار ناچیز است.

۵. «زمان فعالیت حسینیه‌ها»: زمان فعالیت حسینیه‌ها با توجه به نوع فعالیتها و محلی و یا غیرمحلی بودن آنها متفاوت است. به طورکلی زمان عالیت حسینیه‌ها به چند قسمت به شرح زیر تقسیم می‌شود:

- ایام خاص: حسینیه‌ها در ایام مذهبی از جمله اعیاد مذهبی و عزاداری بویژه ماههای محرم و صفر از عالیت بیشتری برخوردارند. به طورکلی تمامی حسینیه‌ها در این ایام کاملا فعال می‌باشند.
- طول سال: تعداد معدودی از حسینیه‌ها در طول سال و حتی به صورت روزانه فعالیت دارند. برگزاری نماز جماعت در «ظهر و شب»، برگزاری کلاسهای احکام و «فعالیت بسیج» از جمله فعالیتهای عمده این حسینیه‌ها در طول روز و سال می‌باشد. حسینیه‌های بومی عمدتا به طور دایم در طول سال فعال هستند.
- فعالیت فصلی: تعدادی از حسینیه‌ها به طور فصلی بویژه در فصل تابستان فعال هستند و حسینیه‌های غیربومی عمدتا ایفاگر چنین نقشهایی می‌باشند.

۶. «موقوفات حسینیه ها»: وقف در واقع واگذاری حق انتفاع و بهره برداری از املاک و دارایی در راه خدا و حبس مال در امور خیر می‌باشد. یکی از راههای دوام فعالیت هر پدیده بویژه بناهای کالبدی مذهبی، وجود موقوفات است که درآمد حاصل از آن صرف تعمیر و نگهداری و عمران آنها می‌شود.

۷. «نحوه ساخت حسینیه ها»: به دلیل ماهیت معنوی پیدایش حسینیه ها، افراد، گروهها، اصناف و دسته‌های مذهبی خیراندیش در بنیانگذاری و توسعه چنین فضاهایی پیشگام بوده‌اند. همیاری و کمک مردم به اشکال فردی و یا تشکلهای دینی در احداث، خریداری و وقف حسینیه‌ها و تدارک ملزومات آنها نقش بسزایی داشته است. نحوه ساخت و وقف حسینیه‌ها در جدول ذیل مشخص شده است:

۸. «وجه تسمیه حسینیه‌ها»: یکی از مواردی که تا حدی به وسیله آن می‌توان به منشا سکونت سازندگان یا علل احداث حسینیه‌ها پی برد، شناسایی وجه تسمیه حسینیه‌ها می‌باشد. بدین ترتیب در نهایت نوع کارکرد، وحتی پویایی و عدم پویایی و قدمت حسینیه‌ها مشخص می‌شود. وجه تسمیه حسینیه‌ها همچنین بیانگر «صنف شغلی واقف»، «نام واقف»، «هیاتهای مذهبی»، که در آن حسینیه به اجرای مراسم می‌پردازند، علت نامیدن حسینیه به نامهای ائمه اطهار: و یا محل جغرافیایی افراد بانی و واقف می‌باشد. در نهایت می‌توان نتیجه گرفت که عامل معنوی و بویژه اسامی بزرگان دین و پس از آن محل و مکان جغرافیایی متولیان حسینیه‌ها مهمترین دلایل انتخاب اسامی برای حسینیه‌ها بوده است.

کالبد معماری حسینیه

در **اقلیم تهران** در خصوص ویژگی‌های کالبدی مورد نظر در تحقیق و مطالعات میدانی، نکات زیر قابل توجه است:

۱. «**وسعت زمین**»: میانگین وسعت زمین حسینیه‌ها ۸۶۴ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری برابر ۸۷۹/۴ مترمربع است. این ارقام، اختلاف شدید حسینیه‌ها را از لحاظ وسعت نشان می‌دهند. با احتمال ۹۵ درصد (خطای ۵ درصد) میانگین وسعت حسینیه‌های شهر تهران بین حداکثر ۶۲۵ متر مربع و حداقل ۳۹۶/۵ متر مربع متغیر است.

۲. «**متوسط سطح کاربری**»: بررسیها نشان می‌دهد که متوسط سطح کاربری حسینیه‌ها ۳۴۵۶ مترمربع است یعنی کمتر حدود ۰/۵ درصد سطح اراضی محدوده بافت شهر تهران به‌کاربری حسینیه‌ها اختصاص یافته است.

۳. «**مساحت زیربنا (مسقف)**»: میانگین مساحت زیربنای هر یک از حسینیه‌ها در محدوده بافت شهر تهران، ۸۰۴ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری معادل ۱۲۵ مترمربع است. این میانگین، اختلاف شدید وسعت زیربنای حسینیه‌ها را نشان می‌دهد. سطح اشغال در طبقه همکف حسینیه‌ها رقم بالایی برابر با ۹۴

درصد است که نمایانگر شدت تراکم در طبقه همکف می‌باشد.

۴. «**تعداد طبقات**»: میانگین طبقات ارتفاعی حسینیه‌ها در شهر تهران ۲/۱ طبقه است که دارای انحراف معیاری برابر ۹۵ صدم طبقه می‌باشد.

۵. «**مساحت مجموع طبقات**»: متوسط مجموع مساحت طبقات برابر ۱۴۸۲ متر مربع براورد می‌شود که با توجه به متوسط سطح طبقات تقریبا در حدود ۷۰۰ متر مربع در هر طبقه در نظر گرفته می‌شود.

۶. «**دامنه ارتفاعی**»: دامنه ارتفاعی حسینیه‌ها بین حداقل یک و حداکثر ۳ طبقه متغیر است. حسینیه هایی که توسط افراد خیر محلی و هیاتها و صنوف مختلف احداث شده‌اند، عمدتا یک طبقه و حداکثر دو طبقه بوده و بیشتر کارکرد مذهبی (عبادی، آموزشی) دارند.

۷. «**ارتفاع کمینه**»: متوسط ارتفاعی حسینیه‌ها در مقیاس کمینه برابر با ۶/۵۶ متر براورد می‌شود که دارای انحراف معیار ۱۲/۳ متر است که قابل توجه بوده و نشان از تخصیص برخی کاربری‌های غیر همگون با حسینیه به کاربری حسینیه مانند حسینیه جماران دارد.

۸. «**ارتفاع بیشینه**»: ارتفاع بیشینه برابر با ۱۰/۲۵ متر بوده که با انحراف معیار ۱۴/۶ موجود در آنها می‌توان دریافت نوعی عدم همگونی بین طرح ریزی، کاربری قبلی و کاربرد فعلی به جای حسینیه دارد.

۹. «**تقارن شکلی**»: تقریبا تمامی حسینیه‌های موجود در شهر تهران دارای شکل متقارن و در عین حال با توجه به جهتگیری قبله شکل گرفته‌اند که تقارن آنها در شکل بیرونی نیز قابل مشاهده است.

۱۰. «**شکل کلی حسینیه**»: شکل کلی حسینیه نیز مکعب مستطیلی بوده که با انواع گوناگون حجمهای مختلط دیگر همراه شده است. ولی در هر حال می‌توان قریب به یقین گفت که شکل غالب حجمی، مکعب مستطیل بوده است.

۱۱. «**ظرفیت حسینیه ها**»: همان طور که قبلا گفته شد، حسینیه‌ها کارکردهای متنوع مذهبی، آموزشی، اسکان، برنامه‌هایی جهت گذران اوقات فراغت و غیره دارند. شناخت ظرفیت پذیرش حسینیه ها، اهمیت آنها را در رفع بخشی از مشکلات و کمبودهای زایران و نیز لزوم توجه به آنها نشان می‌دهد. حسینیه‌ها با میانگین ظرفیت ۳۲۹ نفر دارای انحراف معیاری برابر ۱۹۷/۸ نفر می‌باشند. با احتمال ۹۵ درصد اطمینان (۵ درصد خطا)، میانگین ظرفیت حسینیه‌ها بین حداکثر ۴۵۳ نفر و حداقل ۳۳۰/۶ نفر متغیر است.

در **اقلیم گرم و مرطوب (بندر لنگه)** در خصوص ویژگی‌های کالبدی مورد نظر در تحقیق و مطالعات میدانی، نکات زیر قابل توجه است:

۱. «**وسعت زمین**»: میانگین وسعت زمین حسینیه‌ها ۶۴۵/۷۵ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری برابر ۵۱۳/۴ مترمربع است. این ارقام، اختلاف شدید حسینیه‌ها را از لحاظ وسعت نشان می‌دهند. با احتمال ۹۵ درصد (خطای ۵ درصد) میانگین وسعت حسینیه‌های شهر بندر لنگه بین حداکثر ۷۲۰ متر مربع و حداقل ۲۹۶/۵ متر مربع متغیر است.

۲. «**متوسط سطح کاربری**»: بررسیها نشان می‌دهد که متوسط سطح کاربری حسینیه‌ها ۲۵۸۳ مترمربع است یعنی کمتر حدود ۳/۴ درصد سطح اراضی محدوده بافت شهر بندر لنگه به کاربری حسینیه‌ها اختصاص یافته است.

۳. «**مساحت زیربنا (مسقف)**»: میانگین مساحت زیربنای هر یک از حسینیه‌ها در محدوده بافت شهر تهران، ۳۴۵ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری معادل ۹۵ مترمربع است. این میانگین، اختلاف شدید وسعت زیربنای حسینیه‌ها را نشان می‌دهد. سطح اشغال در طبقه همکف حسینیه‌ها رقم بالایی برابر با ۹۸ درصد است که نمایانگر شدت تراکم در طبقه همکف می‌باشد.

۴. «**تعداد طبقات**»: میانگین طبقات ارتفاعی حسینیه‌ها در شهر تهران ۱/۰۶ طبقه است که دارای انحراف معیاری برابر ۹۷ صدم طبقه می‌باشد.

۵. «**دامنه ارتفاعی**»: دامنه ارتفاعی حسینیه‌ها بین حداقل یک و حداکثر ۱ طبقه همراه با ملحقاتی است که بعدا اضافه شده است، متغیر است.

۶. «**ارتفاع کمینه**»: متوسط ارتفاعی حسینیه‌ها در مقیاس کمینه برابر با ۳/۹۱ متر براورد می‌شود که دارای

انحراف معیار ۶/۳ متر است که قابل توجه بوده و نشان از تاثیر اقلیم این منطقه در طراحی دارد.

۷. «**ارتفاع بیشینه**»: ارتفاع بیشینه برابر با ۵/۹۷۵ متر بوده که می‌توان دریافت نوعی عدم همگونی بین طرح ریزی، کاربری قبلی و کاربرد فعلی به جای حسینیه دارد.

۸. «**تقارن شکلی**»: تقریبا تمامی حسینیه‌های موجود در شهر بندر لنگه دارای شکل متقارن و در عین حال با توجه به جهتگیری قبله شکل گرفته‌اند که تقارن آنها در شکل بیرونی نیز قابل مشاهده است.

۹. «**شکل کلی حسینیه**»: شکل کلی حسینیه نیز مکعب مستطیل کشیده بوده است ولی در هر حال می‌توان قریب به یقین گفت که شکل غالب حجمی، مکعب مستطیل بوده است.

در **اقلیم گرم و خشک (نایین)** در خصوص ویژگی‌های کالبدی مورد نظر در تحقیق و مطالعات میدانی، نکات زیر قابل توجه است:

۱. «**وسعت زمین**»: میانگین وسعت زمین حسینیه‌ها ۵۶۶۰ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری برابر ۴۱۳/۴ مترمربع است. این ارقام، اختلاف شدید حسینیه‌ها را از لحاظ وسعت نشان می‌دهند. با احتمال ۹۵ درصد (خطای ۵ درصد) میانگین وسعت حسینیه‌های شهر بندر لنگه بین حداکثر ۱۲۳۰ متر مربع و حداقل ۵۹۶/۵ متر مربع متغیر است.

۲. «**متوسط سطح کاربری**»: بررسیها نشان می‌دهد که متوسط سطح کاربری حسینیه‌ها ۵۵۶۰ مترمربع است یعنی کمتر حدود ۲/۳ درصد سطح اراضی محدوده بافت شهر بندر لنگه به کاربری حسینیه‌ها اختصاص یافته است.

۳. «**مساحت زیربنا (مسقف)**»: میانگین مساحت زیربنای هر یک از حسینیه‌ها در محدوده بافت شهر تهران، ۷۶۶/۲۵ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری معادل ۹۵ مترمربع است. این میانگین، اختلاف شدید وسعت زیربنای حسینیه‌ها را نشان می‌دهد. سطح اشغال در طبقه همکف حسینیه‌ها رقم بالایی برابر با ۹۶ درصد است که نمایانگر شدت تراکم در طبقه همکف می‌باشد.

۴. «**تعداد طبقات**»: میانگین طبقات ارتفاعی حسینیه‌ها در شهر نایین ۲ طبقه است که دارای انحراف معیاری برابر ۹۷ صدم طبقه می‌باشد.

۵. «**دامنه ارتفاعی**»: دامنه ارتفاعی حسینیه‌ها بین حداقل یک و حداکثر ۲ طبقه همراه با ملحقاتی است که بعدا اضافه شده است، متغیر است.

۶. «**ارتفاع کمینه**»: متوسط ارتفاعی حسینیه‌ها در مقیاس کمینه برابر با ۷/۵ متر براورد می‌شود که دارای انحراف معیار ۴/۳ متر است که قابل توجه بوده و نشان از تاثیر اقلیم این منطقه در طراحی دارد.

۷. «**ارتفاع بیشینه**»: ارتفاع بیشینه برابر با ۱۴/۵ متر بوده که می‌توان دریافت نوعی عدم همگونی بین طرح ریزی، کاربری قبلی و کاربرد فعلی به جای حسینیه دارد.

۸. «**تقارن شکلی**»: تقریبا تمامی حسینیه‌های موجود در شهر نایین دارای شکل متقارن و در عین حال با توجه به جهتگیری قبله شکل گرفته‌اند که تقارن آنها در شکل بیرونی نیز قابل مشاهده است.

۹. «**شکل کلی حسینیه**»: شکل کلی حسینیه نیز مکعب مستطیل کشیده بوده است ولی در هر حال می‌توان قریب به یقین گفت که شکل غالب حجمی، مکعب مستطیل بوده است.

در **اقلیم معتدل و مرطوب شمالی** در خصوص ویژگی‌های کالبدی مورد نظر در تحقیق و مطالعات میدانی، نکات زیر قابل توجه است:

۱. «**وسعت زمین**»: میانگین وسعت زمین حسینیه‌ها ۱۵۶۴ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری برابر ۴۱۳/۴ مترمربع است. این ارقام، اختلاف شدید حسینیه‌ها را از لحاظ وسعت نشان می‌دهند. با احتمال ۹۵ درصد (خطای ۵ درصد) میانگین وسعت حسینیه‌های شهر بندر لنگه بین حداکثر ۶۳۴ متر مربع و حداقل ۳۲۱/۵ متر مربع متغیر است.

۲. «**متوسط سطح کاربری**»: بررسیها نشان می‌دهد که متوسط سطح کاربری حسینیه‌ها ۱۵۶۴ مترمربع است یعنی کمتر حدود ۱/۴ درصد سطح اراضی محدوده بافت شهر بندر لنگه به کاربری حسینیه‌ها اختصاص یافته است.

۳. «**مساحت زیربنا (مسقف)**»: میانگین مساحت زیربنای هر یک از حسینیه‌ها در محدوده بافت شهر تهران، ۸۵۴ مترمربع می‌باشد که دارای انحراف معیاری معادل ۱۰۶ مترمربع است. این میانگین، اختلاف شدید وسعت زیربنای حسینیه‌ها را نشان می‌دهد. سطح اشغال در طبقه همکف حسینیه‌ها رقم بالایی برابر با ۸۲ درصد است که نمایانگر شدت تراکم در طبقه همکف می‌باشد.

۴. «**تعداد طبقات**»: میانگین طبقات ارتفاعی حسینیه‌ها در مناطق شمالی ۱/۶۶ طبقه است که دارای انحراف معیاری برابر ۹۱ صدم طبقه می‌باشد.

۵. «**دامنه ارتفاعی**»: دامنه ارتفاعی حسینیه‌ها بین حداقل یک و حداکثر ۲ طبقه همراه با ملحقاتی است که بعدا اضافه شده است، متغیر است.

۶. «**ارتفاع کمینه**»: متوسط ارتفاعی حسینیه‌ها در مقیاس کمینه برابر با ۶/۹۶ متر براورد می‌شود که دارای انحراف معیار ۵/۳ متر است که قابل توجه بوده و نشان از تاثیر اقلیم این منطقه در طراحی دارد.

۷. «**ارتفاع بیشینه**»: ارتفاع بیشینه برابر با ۸/۹۳ متر بوده که می‌توان دریافت نوعی عدم همگونی بین طرح ریزی، کاربری قبلی وکاربرد فعلی به جای حسینیه دارد.

۸. «**تقارن شکلی**»: تقریبا تمامی حسینیه‌های موجود در شمال کشور دارای شکل متقارن و در عین حال با توجه به جهتگیری قبله شکل گرفته‌اند که تقارن آنها در شکل بیرونی نیز قابل مشاهده است. در ضمن سقف تمامی حسینیه‌ها شیبدار بوده که در موارد مورد بررسی میدانی به اثبات رشیده است.

۹. «**شکل کلی حسینیه**»: شکل کلی حسینیه نیز مکعب مستطیل کشیده بوده است ولی در هر حال می‌توان قریب به یقین گفت که شکل غالب حجمی، مکعب مستطیل بوده است. شکل صحن نیز مستطیل شکسته بوده است که تناسب طول به عرض آنها تقریبا برابر ۳ می‌باشد.

نتیجه گیری و جمعبندی

در پایان می‌توان گفت که؛

۱. حسینیه‌ها به تدریج پس از شهادت امام حسین (ع) شکل گرفته‌اند. بنابراین منشا پیدایش آنها عامل مذهبی و معنوی بوده و شهرهای مذهبی نیز خاستگاه اصلی آنها می‌باشند. حسینیه‌ها در ابتدا صرفا کارکرد مذهبی و عبادی داشته‌اند، ولی به تدریج هم بر تعداد و هم بر تنوع کارکرد آنها افزوده شده است. تا جایی که امروزه با اشغال بخشی از فضای شهری یکی از عناصر عمده مذهبی کالبدی شهرها به حساب می‌آیند.قداست نسبی حاکم بر حسینیه‌هاکه ریشه در ماهیت معنوی آنها دارد، عاملی برای توجیه گستردگی و تنوع کارکرد آنها اعم از آموزشی، عبادی، مذهبی و رفاهی است.

۲. حسینیه‌ها با توجه به محل سکونت واقفان، به دو دسته: محلی و خارج شهر (استان،کشور و سایرکشورها) تقسیم می‌شوند. حسینیه‌های برون شهری نقش‌های عبادی، مذهبی و اسکان موقت زائران را با هم ایفا می‌کنند، ولی حسینیه‌های محلی بیشتر در برگزاری مراسم مذهبی، عبادی، آموزشی، مالی و اجتماعی فعال می‌باشند. حسینیه‌های برون شهری بیشتر در ایام خاص و فصول معین فعال هستند، در حالی که حسینیه‌های داخل شهر عمدتا در طول سال فعالیت دارند.

۳. ساخت حسینیه‌ها معمولا براساس مقررات وقف است، وقف، عاملی برای هدایت مفید سرمایه‌های خصوصی و مشاعی (دسته‌های مذهبی و اصناف) به سمت عمران ملی و از جمله شهرها است. در خصوص مناطق شهری ایران، حسینیه‌ها عامل جذب سرمایه‌های ملی و حتی بین المللی می‌باشند. سازگاری قوانین و مقررات مدنی و شهرسازی با قوانین معنوی وقف، ضرورت توسعه و جذب سرمایه‌های بین المللی و ملی است که نقش عمده‌ای در اشتغال زایی و توسعه شهری دارد.

۴. حسینیه‌ها به دلیل ماهیت مذهبی قوانین حاکم بر آنهاکه ریشه در وقف دارد، به همراه برخورداری نسبی از امکانات ماوایی برای طبقات متوسط و متوسط پایین می‌باشند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد:

۱. بررسی فواصل حسینیه‌ها و محل اجرای مراسم سوگواری نشان می‌دهد که فواصل زمانی بین تکایا که دسته‌های عزادار طی می‌کنند، متجاوز از چندین دقیقه

نبوده است. فواصل نزدیک تکایا به محل حرکت طوق باعث می‌شود که طول دسته‌های عزادار دورادور تکایا را در بر بگیرد.

۲. تحلیل تکایا در اقلیم‌های مختلف هیچ گونه ارتباط هندسی دقیق بین فاصله دقیق تکایا و محل‌های طوق‌های حرکتی دیده نمی‌شود.

۳. با توجه به تفاوت نوع نوحه‌ها و حرکات دسته‌های عزادار در تکایا و توجه به این اصل که محل تکایا نقاط کانونی مسیر بوده‌اند، نشان می‌دهد که باید نسبتی بین زمان دسته‌های عزادار و فواصل تکایا وجود داشته باشد.

۴. بررسی موقعیت تکایا نشان می‌دهد که در غیر از شهر تهران، تکایا در مسیر گذرهای اصلی شهر قرار داشته‌اند و در واقع نوع و میزان ارتباط آنها با محورهای مراسلاتی شهر به نوع ارتباط و تسهیل دسترسی به محل گذرهای شهر ارتباط دارد.

۵. در مناطق شهری بالاخص شهرهای سنتی مانند یزد و نایین و غیر از کلانشهر تهران در حال حاضر، تکایا بنایی شاخص و متمایز با بافت شهری است تا بتواند به عنوان نشانه شهری عمل کند. در واقع می‌توان گفت که این شاخص بودن به نمایانی و خوانایی این عنصر شهری ارتباط دارد.

۶. در مناطق گرم و خشک، تکایا تا حد امکان سرپوشیده و دارای ارتفاع زیادی بوده‌اند بدین صورت که بیشینه ارتفاعی تکایا در نواحی گرم از بیشینه ارتفاعی تکایای مناطق سر بیشتر بوده است که دلیل آن را می‌توان تاثیر اقلیم در شکل گیری و طرح ریزی تکایا همانند دیگر ابنیه این مناطق را دارد.

۷. در مناطق مرطوب در هر دو اقلیم سرد و گرم، تا حد امکان از ایجاد بازشوهای بیشتر کاسته شده و در عین حال، سقف مجموعه هر چند شکل کلی آن مکعب مستطیلی کشیده است، به صورت شیبدار در نظر گرفته شده است.

۸. مجموع مساحت حسینیه‌ها و تکایا در شهر تهران از دیگر مناطق بیشتر بوده وکمترین میزان آن در اقلیم سرد و مرطوب و یا معتدل مرطوب نواحی ساحلی دریای خزر و خلیج فارس دیده می‌شود.

۹. وجود آب انبار تقریبا در تمامی حسینیه‌ها لازم بوده و دیده می‌شود و تنها مواردی اندک در اقلیم سرد و مرطوب و خاصه نواحی معتدله دریای خزر دیده می‌شود که آب انبار نداشته‌اند. البته این مورد تنها در مورد تکایا و حسینیه هایی که از ابتدا با این انگیزه ساخته شده‌اند، دیده شده و واجد معناست؛ وگرنه در تغییر کاربری‌ها به بنای حسینیه این موضوع صدق نمی‌کند.

۱۰. صحن حسینیه‌ها در اقلیم خشک و معتدله مرکزی از دیگر نواحی بیشتر بوده و این امر بر اساس دلایل اقلیمی قابل توجیه بوده است.

۱۱. بیشینه حسینیه‌ها مربوط به دوران قاجاریه و البته برخی با پیشینه دوران صفویه بوده‌اند که نوع معماری این حسینیه‌ها مربوط به سبکهای قاجار و گاهی نئوکلاسیک مربوط به سبک تهران است.

۱۲. مصالح غالب در ساخت حسینیه‌های قدیمی به صورت مصالح بوم آورد محلی بوده است. در ساختها و طرح ریزی‌های جدید این نوع ابنیه، نظم موجود در معماری و اسلوب سنتی ساخت دیده نمی‌شود.

۱۳. از لحاظ عناصر غالب معماری می‌توان به بادگیر، طاق، نورگیر و رواق و صحن و آب انبار اشاره کرد. تقریبا می‌توان گفت که در اقلیم مرطوب عنصر آب انبار اهمیت و سرانه کمتری داشته است و در اقلیم خشک این میزان بیشتر بوده که با توجه به ماهیت اقلیم‌های مختلف قابل توجیه است.

۱۴. بادگیرها و بازشوها در اقلیم‌های گرم بیشتر مورد توجه بوده است چنانچه در فلات مرکزی ایران توجه بی بدیلی به بادگیر و بازشوهای مختلف شده است که نوع و مکان قرارگیری آن به نوع و زاویه تابش خورشید نیز ارتباط تنگاتنگی داشته است.

۱۵. تکایا بیشتر به عنوان یک فضای عمومی مورد نظر بوده‌اند که گونه ای فضای آیینی برای انجام مراسم مذهبی و بالاخص آیین سوگواری مولای شهیدان را ترتیب داده‌اند.

در مجموع می‌توان گفت که در طرح ریزی و طراحی تکایا تقریبا الگوی مشخصی دیده می‌شود. تکیه‌ها در فرم سنتی آن؛ فضایی باز و عمومی است که فضای مربعی شکلی در تقاطع دو و یا چندگذر اصلی و فرعی قرار دارد. در اقلیم گرم و خشک تمامی ورودی‌ها به آن، به صورت

گذرهای سرپوشیده است. از نقطه نظر بافت شهری نیز تکایا در داخل بافت مسکونی قرار گرفته‌اند و ارتباط نزدیکی با باهمستانها و محلات شهری دارند.

منابع و کتاب شناسی

۱. نعمت طاووسی، مریم (۱۳۸۷) بازیابی پیشینه بنای تکیه باکاربری محل اجرای نمایش، **نامه پژوهشگاه**: ویژه هنرهای سنتی، شماره ۲۴ و ۲۵.

۲. مختاباد، سید مصطفی (۱۳۸۵) تعزیه، هنر سوگ نمایش ایرانیان، **فصلنامه هنر**، شماره ۶۷.

۳. امین زاده، بهرام (۱۳۸۶) بازشناسی اثر آیین‌های جمعی بر پیکره شهر سنتی، **هنرهای زیبا**، شماره ۳۲.

۴. یارشاطر، احسان (۱۳۶۷) **تعزیه و آیین‌های سوگواری در ایران قبل از اسلام، در تعزیه هنر بومی‌پیشرو ایران**، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.

۵. عناصری، جابر (۱۳۷۱) **شبیه خوانی: کهن الگوی نمایشهای ایرانی**، سمینار پژوهشی تعزیه، تهران.

۶. همایونی، صادق (۱۳۶۸) **تعزیه در ایران**، تهران، انتشارات نوین.

۷. چلکوفسکی، پیتر (۱۳۶۷) **تعزیه هنر بومی‌پیشرو ایران**، ترجمه داوود حاتمی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.

۸. الیاده، میرچا (۱۳۷۶) **رساله در تاریخ ایران**، ترجمه جلال ستاری، تهران، انتشارات سروش.

۹. بهار، مهرداد (۱۳۷۵) **پژوهشی در اساطیر ایران**، تهران، انتشارات طوس.

۱۰. لینچ،کوین (۱۳۷۶) **تئوری شکل خوب شهر**، ترجمه دکتر حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.

۱۱. سلطان زاده، حسین (۱۳۶۲) **روند شکل گیری شهر و مراکز مذهبی در ایران**، انتشارات آگاه، تهران.

۱۲. فرانکلین، ویلیام (۱۳۵۸) **مشاهدات سفر از بنگال به ایران**، ترجمه محسن جاویدان، تهران، مرکز ایرانی تحقیقات تاریخی.

۱۳. احمدی، بابک (۱۳۷۲) گستره همگانی در نگرش انتقادی هابرماس، **مجله گفتگو**، شماره۱.

۱۴. نوربری شولتز،کریستین (۱۳۸۲) **معماری معنا و مکان**، ترجمه ویدا نوروز برازجانی، تهران، نشر جان جهان.

۱۵. نوربری شولتز،کریستین (۱۳۸۱) **مفهوم سکونت: به سوی معماری تمثیلی**، ترجمه محمود امیر یار احمدی، تهران، نشر آگه.

۱۶. منفرد، افسانه (۱۳۸۲) **تکیه، دانشنامه جهان اسلام به سرپرستی غلامعلی حداد عادل**، ج ۸، بنیاد دایره المعارف اسلامی، تهران.

۱۷. ورجاوند، پرویز (۱۳۷۵) **تکیه، دایره المعارف تشیع**، زیر نظر صدر حاج سید جوادی، ج ۵، تهران، نشر سعید محبی.

۱۸. رحمانی، جبار (۱۳۸۵) لزوم مطالعات اسطوره شناختی در ایران شیعی: اسطوره شناسی ایرانی شیعی، در مجله **فصلنامه انسان شناسی**، شماره ۴، تابستان و پائیز ۱۳۸۵ صص۲۱۵.

۱۹. صفا، ذبیح الله (۱۳۵۴) **مقدمه ای بر تصوف**، تهران، شورای عالی فرهنگ و هنر.

۲۰. نیکلسون، رینولد (۱۳۵۷) **پیدایش و سیر تصوف**، ترجمه محمد باقر معین، تهران، توس.

۲۱. عطایی، جنتی (۱۳۳۳) **بنیاد نمایش در ایران**، تهران، نشر ابن سینا.

۲۲.کرمانی، احمد (۱۳۵۸) **تاریخ تشیع در ایران**، تهران، نشر مشکوه.

۲۳. مجیدی خامنه، فریده (۱۳۸۰) تکیه دولت؛ خاستگاه احیای تعزیه، **گلستان قرآن**، شماره ۶۰.

24. Neisser, u, (1967), cognitive psychology, englewood cliffs ,nj

25. Norberg- Schulz, Christan (1975), " Meaning in Western Architecture", Praeger Publishers, New York

26. Oxford Advanced Learner's Dictionary, (2007). Oxford University Press

27. Relph, E. (1976), "Place and Placelessness", Pion, London.

28. Seamon. David (1982), "The Phenomenological Contribution to Environmental Psychology", Journal of environmental psychology, no.2, pp. 119-140.

29. Smardon, R. (1988), Perception and aesthetics of urban environment, Landscape and Urban planning 15, p: 85-106